

Ur *Fjärde internationalen* 1/1981

Milton Alvin

Kan Stalins pakt med Hitler försvaras?

Denna artikel fanns ursprungligen i vår amerikanska systerorganisations teoretiska tidskrift, *International Socialist Review*, i februari 1972. Det ämne den behandlar — frågan om allianser med olika delar av borgarklassen kan förhindra krig och vara ett skydd för de ”socialistiska” staterna — är ingalunda oviktigt idag. De ”teorier” som låg bakom Stalins och sovjetbyråkratins olika ”manövrer” och pakter med olika sektorer av den internationella borgarklassen är fortfarande förhärskande inom den stalinistiska och mao-stalinistiska rörelsen. Det är just sådana teorier som ligger bakom Brezjnevs och hans anhängares ”fredliga samexistens”.

Bakom Beijing-byråkraternas flört med olika imperialiststater ligger också en variation på samma tema — under titeln ”teorin om de tre världarna”. Diskussionerna i SKP:s organ *Gnistan* om ett närmande till NATO och EG visar att samma metod används inom den maoistiska rörelsen i Sverige. Samtidigt som artikeln tillbakavisar denna teori, och visar att den inte alls fungerar som den var ämnad att göra, så avslöjar den myten om Stalins ”militära geni”, att det var tack vare Stalin som Sovjetunionen räddades under andra världskriget. Det var inte tack vare utan trots Stalin och byråkratin som Sovjet besegrade Tyskland.



23 augusti 1939: Sovjetiska utrikesministern Vjatjeslav Molotov undertecknar pakt, medan tyske utrikesministern Joachim von Ribbentrop och Stalin (båda till vänster) tittar på.

Under trettiofå år har Stalins bundsförvanter och efterträdare försökt förklara och rättfärdiga paktens med Hitler 1939. Ett exempel av senare datum är tre artiklar som Ivan Majskij publicerade i *New York Times* 30 och 31 augusti och 1 september 1971. Majskij var Sovjets ambassadör i England när paktens tecknades.¹

Under rubriken ”Hur andra världskriget började” hävdar den f d ambassadören, att Stalin 1939 tvingades ingå en non-aggressionspakt med Hitler därför att de brittiska och franska regeringsöverhuvudena, Chamberlain och Daladier, vägrade teckna en överenskommelse med Sovjetunionen. Han menar också att en överenskommelse mellan Kreml och Väst-”demokratierna” skulle ha

¹ Majskij var en av flera högermensjeviker, dvs opportunistiska socialister, som var mot Lenins och Trotskijs sovjetregering under inbördeskriget 1918-1921. Han var minister i amiral Koltjaks vita regering, som kämpade för att återinföra Nikolaus II (den gamle tsaren) till tronen. Efter Koltjaks nederlag bytte Majskij sida och anslöt sig till bolsjevikerna. Under partistriden i det ryska kommunistpartiet på 20-talet stödde han Stalin.

förhindrat kriget:

Det enda effektiva sättet var att snabbt bilda en ännu starkare allians — mellan Sovjetunionen, Frankrike och USA (eller åtminstone mellan de tre första) — för att skydda sig mot angriparna.

Angriparna var Tyskland, Italien och Japan, som hade slutit en pakt mot Komintern.

Bakom denna tes ligger antagandet att pakter på regeringsnivå kan avvärja de imperialistiska makternas inneboende tendens att starta krig när världsekonomin drabbas av kris. Dessutom ligger det underförstått i tesen att vissa imperialistmakter är ”angripare”, medan andra imperialistmakter — Storbritannien, Frankrike och USA — kan bromsa sina kapitalistiska ekonomiers drift att expandera och bli fredsbevarande krafter (Majskij kallar den ”anti-angripare”).

Under större delen av de senaste fyrtio åren har Sovjetbyråkratin och dess apologeter² upprepat detta tema i ett stort antal varianter: den *antimonopolistiska* koalitionen, den antifascistiska fronten, alliansen med *progressiva* delar av den nationella bourgeoisin i de underutvecklade länderna, etc. Alla dessa exempel innebär att det bildas en politisk allians mellan Sovjetledningen (och de kommunistpartier som följer den) och en sektor av kapitalistklassen. Det pris man har fått betala för dessa allianser har varit att kommunistpartierna politiskt stöder program som begränsas till liberala kapitalistiska reformer, och att man undviker och till och med kuvar självständiga revolutionära handlingar från arbetarklassens sida. Oftast har detta rättfärdigats med att det även i de imperialistiska metropolerna finns viktiga och påtagliga skillnader mellan kapitalistklassens höger- och ”vänster”- flygel, skillnader som kan utnyttjas till proletariats fördel.

Stalin-Hitlerpakten framstår som en malört i denna glädjebägare. Inte ens i sin vildaste fantasi kan man beskriva nazisterna som företrädare för kapitalistklassens ”progressiva” flygel. Men när pakten hade slutits upplöste kommunistpartierna över hela världen ändå troget sina antifascistiska kommittéer. De hyllade visserligen inte Hitler som ledare för världens förtryckta, men de bannlyste alla hans borgerliga fiender. Således blev Roosevelt, som i 1936 års valkampanj fick stöd från kommunistpartiet (kommunistpartiets ”kandidat” Earl Browder ställde upp under parollen ”Besegra Landon³ till varje pris”), 1939 plötsligt ”reaktionär”.

Det är ganska svårt att argumentera för att en nedtoning av kritik mot nazismen främjade klasskampen. Stalin-Hitlerpakten återspeglade istället att Sovjetbyråkratin i själva verket ansåg att det inte var någon större skillnad mellan ”progressiva” och ”reaktionära” borgerliga regimer, och att det politiska underordnande under deras borgerliga ”allierade” som avkrävdes Komintern inte i något fall hade till mål att stärka arbetarrörelsen utanför Sovjetunionen. Stalin såg snarare kommunistpartierna i andra länder som schackpjäser som kunde offras hur som helst för att garantera överenskommelser med imperialisterna, och dessa överenskommelser skulle skydda Sovjetunionen mot invasion eller mot att bli indraget i kriget.

Det är naturligtvis svårt att rekrytera och behålla medlemmar i ett kommunistparti som öppet säger att dess enda syfte är att försvara revolutionen någon annanstans. Men det går att visa att detta var Kominterns huvuduppgift under Stalins alla manövrer med både ”demokratiska” och diktatoriska kapitalistiska regimer före och under kriget.

Erfarenheterna från andra världskriget är emellertid också en katastrofal vederläggning av Sovjetbyråkratins antagande att regeringsallianser med kapitalistiska stater verkligen *kunde* försvara Sovjetunionen. De offer som kommunistpartierna gjorde när de höll tillbaka arbetarklassens självständiga revolutionära kamp i sina hemländer uppnådde inte ens de begränsade syften de hade. Det enda sättet att förstå Stalin-Hitlerpakten är att se den som en fortsättning av, och inte ett brott med, Kremles grundläggande strategi: att lita till överenskommelser med borgerliga regimer för att bevara *status quo*.

² Apologet = försvarare.

³ Landon var republikanernas presidentkandidat.

För Stalin var en allians med ett kapitalistiskt land något stabilt och påtagligt. Tanken att arbetarna i andra länder var den ende allierad som Sovjetunionen kunde lita på (som Lenin sa) var helt främmande för Stalin, liksom den var och är det för hans tjänare Majskij. Men under det ryska inbördeskriget i början på 1920-talet var det arbetarna i Västeuropa som höll imperialisterna i schack tillräckligt mycket för att förhindra en effektiv invasion av det nyfödda Sovjetunionen. De franska sjömännen revolterade mot invasionen av Sovjetrepubliken. De brittiska arbetarna hotade med generalstrejk om dåvarande krigsministern Churchill intervenerade på nytt. De amerikanska arbetarna i Seattle vägrade skeppa materiel till den expeditionsarmé Washington skickade till Sibirien. Dessa och många fler sympatityttringar var viktiga för att rädda den unga Sovjetstaten, som mellan 1918 och 1921 utkämpade ett inbördeskrig och bekämpade utländska invasioner på femton fronter.

Givetvis kan man inte klandra Majskij för att han inte förstår Lenins politik – under inbördeskriget slogs han ju på motståndarsidan,. Men Majskij är bara en försvarsadvokat för Stalin. Det var Stalin som utarbetade den strategi, som kulminerade i teorin om att allianser med kapitalistiska regeringar var det som bäst kunde tjäna Sovjetunionens intressen, och att allianser med arbetare i andra länder var värdelösa.

Sökandet efter ”kollektiv säkerhet”

Denna uppfattning var inte fullt utvecklad när Stalin i slutet på 20-talet befäste sin maktposition, men den fanns inneboende i hans teori om att socialismen kunde byggas i ett enda land isolerat från utvecklingen i resten av världen. Denna inskränkt nationalistiska uppfattning lades fram för första gången efter Lenins död 1924. Den återspeglade intressena hos ett framväxande konservativt, privilegierat skikt i Sovjetsamhället, ett skikt som fick sitt politiska uttryck i Stalins gruppering i kommunistpartiet. Fast beslutet att skydda sin ställning och makt mot alla uppkomlingar, hade detta byråkratiska skikt inget intresse av revolutioner utomlands. Sådana kunde ju ”framprovocera” vedergällningsaktioner mot sovjetstaten från de kapitalistiska regeringarnas sida. Byråkratin betraktade sådana revolutionära rörelser med misstro. Om massorna i andra länder gick ut i kamp, skulle det säkert uppstå exempel på proletär demokrati och det skulle bara inspirera motståndet mot förföljelse av den politiska vänsteroppositionen i Sovjetunionen.

Men det tog ändå den pragmatiska stalinistledningen mer än tio år att utveckla en allmän försonlighetspolitik i förhållande till den utländska imperialismen (idag motiverad under parollen ”fredlig samexistens”).

Under flera år innan Hitlers maktövertagande i Tyskland 1933 drev den Kommunistiska Internationalen, som kontrollerades av stalinisterna, en ultravänsteristisk sekteristisk politik i alla länder. Men till och med under detta ultravänsteristiska skede var stalinismen motståndare till självständiga massinitiativ och rädd för enhetsaktioner med andra arbetarorganisationer. I Tyskland, det viktigaste landet på den tiden, avvisade kommunistpartiet en enhetsfront med det socialdemokratiska masspartiet och fackföreningarna mot Hitlers nazister. Stalinisterna kallade socialdemokraterna för ”socialfascister” och såg dem som huvudfaran. Denna politik bar huvudansvaret för att Hitler utan motstånd kunde gripa makten. På Hindenburgs inbjudan blev Hitler rikskansler och kom till makten trots att socialdemokraterna och kommunisterna tillsammans var fler än nazisterna.

Eftersom stalinisterna förnekade att fascismen var mer förtryckande än socialdemokratien eller borgerliga reaktionärer, trodde de att missnöjet med Hitlers styre inom kort skulle föra dem till makten. Men när Hitler fick makten över de väpnade styrkorna, använde han omedelbart sina egna väpnade gangsterband för att krossa både det socialdemokratiska och kommunistiska partiet.

En tid efter detta fruktansvärda och skamliga nederlag svängde Stalin och Komintern skarpt åt höger. Hitler vid makten innebar ett verkligt hot mot själva Sovjetunionen. Ett av nazisternas huvudmål var att expandera. Hitler hade sagt det flera gånger rent ut och omiskännligt. 1925, när hans *Mein Kampf* publicerades första gången, skrev han:

Om man vill ha territorium i Europa, kan det i stort sett bara skaffas på Rysslands bekostnad, och det

innebär att det nya Riket än en gång måste slå in på de gamla Germanska Riddarnas väg, för att med det tyska svärdet skaffa mark till den tyska plogen och dagligt bröd till nationen.

Det var ett ständigt tema i den nazistiska propagandan.

Stalin skrämdes av tanken på krig med Tyskland, och förkunnade Folkfronten mot fascismen. Den blev Kominterns officiella doktrin vid Kominterns sjunde världskongress 1935. Målet med folkfronterna var ingalunda att kämpa för socialismen, utan syftet var att få till stånd ett samarbete med icke-fascistiska kapitalistiska partier för att försvara "demokratien". Det finns utan tvekan verkliga skillnader mellan en borgerlig demokrati och en fascistisk diktatur, och om arbetarklassen måste välja mellan olika herrar, så är det förra styressättet tveklöst att föredra. Men det som folkfrontsstrategin förbisåg, var att om en social kris var så djup att den tvingade en del av borgarklassen att välja en fascistisk lösning, så innebar det att den borgerligt demokratiska "medelvägen" inte kunde lösa konflikten. De borgerliga liberalerna försvarar trots allt samma klassintressen som de borgerliga fascisterna. Om liberalerna tvingas välja mellan fascism och revolution, väljer de fascism. Ur denna återvändsgränd fanns bara en utväg, nämligen att arbetarna djärvt försökte gripa makten.

Vi talar här inte om abstrakta teorier. De prövades i praktiken i flera länder i slutet av trettioalet. Folkfronter lyckades bilda regeringar i Spanien och Frankrike. Eftersom dessa allianser måste anpassa sig till sin mest konservativa del, gick de två regeringarna inte utöver de ingående liberala kapitalisternas program. I Spanien innebar det att det massuppror som följde på Francos revolt 1936 bromsades, och till sist besegrades de revolutionära krafterna.

I Frankrike hindrade Folkfrontsregeringen under socialdemokraten Leon Blums ledning utvecklingen av ett mäktigt arbetaruppror. I regeringen ingick de borgerliga liberalerna, och den fick ett energiskt stöd från kommunistpartiet.

Folkfronterna var ett i allra högsta grad misslyckat svar på fascismen. Trots att de inte strävade mot socialismen lyckades de inte ens skydda och rädda den borgerliga demokratin. När Blums franska regering hade bytts ut mot en som stod längre till höger, och när Franco hade segrat i det spanska inbördeskriget, var allt klart för ytterligare härjningar av Hitler. Under denna period, och även i krigets början, var det i själva verket ingen av Hitlers kapitalistiska motståndare i Europa som trotsade honom. Vid första bästa verkliga slag, och ibland enbart vid hot om slag, rasade de samman på ett vanhedrande sätt.

Folkfrontens motsvarighet på den internationella arenan var den "kollektiva säkerhets"-politiken. Syftet med denna politik var att säkra den militära allians mellan Sovjetregeringen och de kapitalistiska regeringarna i Storbritannien, Frankrike och USA som Majskij talar om. Men Stalins rumsrena uppträdande imponerade inte på Chamberlain och Daladier. Stalins krav att den spanska Folkfronten skulle avsvära sig alla socialistiska åtgärder lyckades inte övertyga dessa sluga imperialister om att de hade samma intresse som världens första arbetarstat av att bekämpa fascismens framryckning i Europa.

När England och Frankrike skrev under Münchenöverenskommelsen med Tyskland och Italien i september 1938, skingrades slutligen Stalins drömmar om en militär allians, drömmar för vilka han hade offrat den spanska revolutionen. Sovjetunionen blev inte ens inbjuden att delta i München-samtalen, Stalins framtida vänner, briter och fransmän, skänkte bort Sudetenland, en viktig del av Tjeckoslovakien, utan att ens diskutera det med tjeckerna. Från och med detta ögonblick började Stalin fundera på försoning med Hitler — en möjlighet som han för övrigt hade hållit öppen även under folkfrontsperiodens höjdpunkt.

Stalins första åtgärd var att avveckla Sovjets och Kominterns deltagande i det spanska inbördeskriget, där de Internationella Brigaderna drabbade samman med tyska och italienska "frivilliga". Denna besvärande militära konfrontation stod i vägen för diskussionerna med det tyska överkommandot. Tidsföljden i denna avveckling är helt kristallklar. De Internationella Brigaderna utkämpade sitt sista slag under Ebrefälttåget 22 september. Münchenöverenskommelsen under-

tecknades 29 september. 15 november lämnade de Internationella Brigaderna Spanien. I och med det var den lojalistiska regeringen dömd till ett säkert nederlag, och ändå är det ett historiskt faktum att Mussolini så sent som 19 september fortfarande var övertygad om att Franco inte skulle kunna vinna en fullständig seger, och att han var tvungen att sikta på en kompromissfred och en uppdelning av landet.⁴

Stalins revolutionärt marxistiska motståndare såg klart vart Sovjetregeringen syftade, medan Stalin-Hitlerpakten blev en stor överraskning för praktiskt taget alla Stalins anhängare i den Kommunistiska Internationalen, som tog hans tal om kamp mot fascismen på allvar. Leo Trotskij förutsåg den Sovjet-tyska alliansen efter att Münchenöverenskommelsen hade undertecknats.⁵

Majskij försöker framställa det som om beslutet att söka närmare förbindelser med Hitler togs i sista stund, i mitten av augusti 1939, sedan Chamberlain hade ”saboterat” förhandlingarna om en militär pakt med Storbritannien och Frankrike som pågick i Moskva. Vad den f d ambassadören vill ha sagt, är att sovjetregeringens förslag 17 april 1939 om att bilda en trepartersallians med Storbritannien och Frankrike lades fram i god tro, och att det inte samtidigt pågick hemliga samtal med tyskarna. Majskij vill slå fast detta för att lugna dagens regeringar att Sovjetunionen lever upp till sina löften i internationella överenskommelser.

(Att Majskij skriver för framtiden och inte det förgångna framgår klart av det sista stycket i hans artikelserie. Han citerar där Churchills skarpa tillrättvisning av Chamberlain för att han inte mer energiskt försökte uppnå en allians med Stalin mot Hitler. Majskij skriver: ”Till Winston Churchills ord behöver man bara tillägga att i vår tid beror mer än någonsin de politiska ledarnas framgång och prestige på deras förmåga att dra riktiga lärdomar från historien.” Lärdomen är förmodligen att ”anti-angriparna” bland dagens imperialister skulle må bra av ett block med Moskva i kampen mot — vem? Skall USA fortfarande räknas som ”anti-angripare”? Majskij säger inget om det.)

Vi behöver inte försvara Chamberlain och Daladier för att ifrågasätta Majskijs påstående att Stalins vändning till Hitler var en desperat sista-minuten-handling. Utan tvivel skulle de brittiska och franska imperialisterna ha föredragit att Tyskland och Sovjetunionen hade tagit kål på varandra. Men Majskij själv avslöjar att Stalin så tidigt som våren 1939 inte längre var så pigg på att binda sig för perspektivet på en allians med ”demokratierna”. Han skriver:

På morgonen 18 mars (1939) kallade William Seeds, Storbritanniens ambassadör i SSSR (Sovjetunionen — ö.a.), på utrikeskommissarie Litvinov. På Chamberlains begäran frågade han vad Sovjetregeringen skulle göra om Hitler angrep Rumänien.

Litvinovs svar kom på kvällen samma dag: I händelse av ett angrepp på Rumänien skulle Sovjetregeringen anse det nödvändigt att *snarast sammankalla en konferens* mellan SSSR, Storbritannien, Frankrike, Polen, Turkiet och Rumänien, företrädesvis i Bukarest, för att diskutera åtgärder för att avvärja fler aggressionshandlingar. (Vår kursivering.)

Att sammakalla en konferens, det vill säga prata igenom saker och ting lite grann, var de sovjetiska aggressionsmotståndarnas svar! Litvinovs svar var knappast vad en militant antinazistisk arbetarstat skulle säga. Snarare återspeglade det Stalins skräck för Hitler och hans iver att träffa en uppgörelse med honom.

Bara en ”non-aggressionspakt”?

Pakten med Hitler, som uppnåddes efter förhandlingar mellan Sovjets representanter och von Ribbentrop i Moskva, beskrivs på följande sätt av Majskij:

⁴ Se Hugh Thomas, *Det spanska inbördeskriget*, Rabén & Sjögren 1978, s 674-75.

⁵ Se *Writings of Leon Trotsky — 1938-39*, New York, Pathfinder Press, 1969, speciellt följande tre artiklar (i svensk översättning): [Efter Tjeckoslovariens sammanbrott kommer Stalin att försöka nå en överenskommelse med Hitler](#) (oktober 1938), [Vad ligger bakom Stalins försök att nå en överenskommelse med Hitler?](#) (mars 1939) och [Stalins kapitulation](#) (mars 1939).

Det var en non-aggressionspakt. Jag vill här betona att det *inte* var en union, ett block eller en överenskommelse om ömsesidig hjälp, utan en non-aggressionspakt av samma typ som SSSR hade med många andra stater.” (Kursiv. i original)

Det enda som är sant i detta stycke är påståendet att pakten var typisk för den sorts fördrag Kreml hade med ”många andra (kapitalistiska) stater.”

Pakten undertecknades 23 augusti 1939. Bara några få dagar senare, 1 september, invaderade nazisterna Polen, och Andra världskriget började. Storbritannien och Frankrike förklarade krig mot Tyskland, men gav ingen direkt hjälp till sina polska allierade. 17 september gick sovjetiska trupper in i Polen från öster, och inom kort hade de ockuperat ungefär en tredjedel av landet. På samma gång intog de de baltiska staterna. Det kom inga protester från tyskarna mot detta oväntade anfall, istället gjorde de klart att denna uppdelning av Polen hade bestämts på förhand.

Men det var inte allt. Den pakt som Majskij nu framställer som en ren non-aggressionspakt innehöll hemliga protokoll som föreskrev ekonomiska transaktioner i stor skala. Dessa var mycket viktiga för Hitler, eftersom England hade satt de tyska hamnarna i blockad för att förhindra den för nazisterna så nödvändiga importen. Sovjetunionen började exportera olika råvaror i utbyte mot fabriksvaror från Tyskland. Stalin höll samvetsgrant sin del av de ekonomiska överenskommelserna, och leveranserna av råvaror fortsatte ända tills Hitler tjugotvå månader senare, i juni 1941, angrep Sovjetunionen. Sovjet, å andra sidan, klagade ett flertal gånger på att de tyska sändningarna till Sovjetunionen dröjde.

Det mest katastrofala resultatet av Stalin-Hitlerpakten var dess effekt på kommunistpartierna utanför Sovjetunionen. De slutade nu ”bekämpa fascismen”, och slutade skylla världskrisen på Hitler och anti-Kominternaxeln. Den nya linjen förkunnade att krisen berodde på den brittiska och franska imperialismen. Hitler och hans allierade behandlades antingen med tystnad, eller berördes bara som hastigast. Den stalinistiska propagandans tunga artilleri riktades mot ”demokratierna”, de som igår hade varit ”anti-angripare” och till vilka man hade knutit förhoppningar om ”kollektiv säkerhet” och världsfred. De stalinistiska partierna organiserade snabbt ”freds”-demonstrationer i USA och andra västländer, medan de vägrade delta i de första motståndsrörelserna i de av nazisterna ockuperade länderna väpnade (de skulle snabbt ändra uppfattning i båda dessa frågor efter Hitlers invasion av Sovjetunionen).⁶

Det värsta resultatet av Stalins politik var att den förvirrade och demoraliserade miljoners arbetare som var medlemmar i eller stod under inflytande av olika kommunistpartier, liksom oräkneliga sympatisörer till Sovjetunionen, som inte kunde förstå eller hålla med om Stalins plötsliga omsvängning. Först hade de blivit tillsagda att ge upp kampen för socialismen för att försvara den borgerliga demokratin mot fascismens ondska. Nu sa man till dem att den borgerliga demokratin var det främsta hotet mot det sovjetiska fosterlandet, och att fascismen trots allt inte var så illa. Som Molotov uttryckte det vid den tiden, var det ”en fråga om politiska åsikter”.⁷

Till och med i fråga om Sovjetunionens militära försvar var det en dålig affär att avsäga sig de västeuropeiska arbetarnas stöd i utbyte mot en bit av Polen och de baltiska staterna.

Pakten med Hitler slog hål på ytterligare en stalinistisk myt, nämligen anklagelserna under Moskvarättegångarna⁸, som fortfarande var i färskt minne, att de åtalade, inbegripet Trotskij och hans son

⁶ Vad gäller detta se till exempel det norska kommunistpartiets inställning till den nazistiska ockupationen 1940. En utmärkt artikel om dessa händelser finns i *Internationalen* nr. 19/80.

⁷ Molotov var en av Stalins tidigaste anhängare. Från 1920 medlem i bolsjevikpartiets centralkommitté. Under åren 1930-41 ordförande i Folkkommisariernas råd. Efterträdde i maj 1939 Litvinov som utrikesminister (ett led i närmandet till Hitler). Avsattes från denna post 1957 av Chrusjtjov därför att han gick mot ”avstaliniseringen”. Molotovs yttrande fälldes 31 oktober 1939. Talet publicerades på svenska under titeln ”Om Sovjetunionens utrikespolitik”.

⁸ Moskvarättegångarna genomfördes under åren 1936-39. Under dessa rättegångar dömdes och avrättades praktiskt taget hela den centralkommitté som under Lenins och Trotskij's ledarskap ledde oktoberrevolutionen 1917. Dessutom

Leon Sedov, var nazistiska agenter. Med Stalin som Hitlers kvartersmästare dög det inte att genera Rysslands nya allierade genom att upprepa anklagelser som båda sidor visste var rena påhitt. Under hela Stalin-Hitlerpakten brännmärktes därför den vänsterkommunistiska oppositionen mot Stalin som agenter för den brittiska underrättelsetjänsten!

I sitt slutgiltiga rättfärdigande av blocket med Hitler skriver Majskij:

På detta sätt splittrades angriparalliansen, och under den svåraste tiden fick vårt land nästan två år av fred.

Han påstår att pakten drev in en kil mellan Tyskland och de ”demokratier” som Majskij här beskriver i klump som en ”angriparallians”. Och det i samma artikelserie som beskriver engelsmännen och fransmännen som ”anti-angripare” och framställer dem som försvarare av demokrati, fred och andra goda ting. Han kan inte både ha kvar kakan och äta den.

Faktum är att alla imperialist-makter, både de demokratiska och fascistiska, var angripare under andra världskriget. De kämpade inte för några abstrakta ideal, utan för en omfördelning av världens rikedomar. Det är inte principiellt fel av en arbetarstat att försöka skydda sig med hjälp av militära block med den ena eller den andra sidan i en sådan mellan-imperialistisk konflikt. Det otillåtliga är Kremls praktik att säga till världens arbetare, att när Moskva tillfälligt har ingått någon överenskommelse med någon imperialistisk regim, så har den därmed omvandlats till en ”progressiv” vän av fred och socialism.

Ännu värre är att Kreml själv lurades av sin propaganda om de goda avsikterna hos allierade som de för tillfället hade. Det är den enda möjliga tolkningen man kan göra av hur Stalin utnyttjade sina ”nästan två år av fred”. Majskij försöker påstå att Stalin mycket skickligt manövrerade nazisterna till att skriva under non-aggressionspakten för att ge Sovjetunionen tid att militärt förbereda sig för den slutliga konfrontationen. Han säger det inte öppet, eftersom han vet att Stalin ingalunda gjorde något sådant. Majskijs egna memoarer, som publicerades i Moskva 1964-65, avslöjar att Stalin var helt oförberedd på den nazistiska invasionen. I egenskap av ambassadör i Storbritannien fick Majskij utförliga detaljer om de tyska planerna från den brittiska regeringen. Han sände dem vidare till Stalin, som viftade undan tanken på att Tyskland kunde tänkas bryta non-aggressionspakten som en brittisk provokation.⁹ *Dessa avslöjande medgivanden, liksom all kritik av Stalin, har strukits i den senaste upplagan av Majskijs memoarer.*

Att Stalin ansåg att hans pakter med borgerliga regeringar var ett säkert sätt att undvika krig, och inte ett hjälpmedel i förberedelserna för att möta ett imperialistiskt angrepp, visade sig i de utrensningar han genomförde inom armén från 1937 och framåt, och att han vägrade mobilisera de trupper som stod under den sovjetiska regeringens befäl när hoten om en tysk invasion började uppkomma sent på våren 1941.

Som en utvidgning av Moskvarättegångarna mot både verkliga och inbillade motståndare inom partiet och regeringen, övervakade Stalin halshuggningen av Röda armén. 1937, när de militära utrensningarna inleddes, hade alla anhängare till den trotskistiska vänsteroppositionen och till Zinovjevs och Bucharins strömningar för längesedan fördrivits från alla ledande poster. Denna gång var exekutionspatrullernas offer medlemmar i Stalins egen fraktion. De omfattade praktiskt taget hela generalstaben: marskalkarna M.N. Tuchtjevskij, V.K. Blücher och A.I Jegorov; kommandör-

likviderades tusentals andra partimedlemmar och gamla bolsjeviker i andra rättegångar eller i summariska domar. De anklagades bland annat för att vilja återupprätta kapitalismen, ha kontakter med fascisterna, sabotage, etc. Orsaken och bakgrunden till dessa bluffrättegångar kan man bl a läsa om i Isaac Deutschers *Den förvisade profeten* s. 238 ff och 263-75, och i K-Å Anderssons ”Lögnens renässans” i FI 7-8/-72.

⁹ Ytterligare detaljer om detta tragikomiska spektakel finns i Leopold Treppers bok *Röda Kapellet* (Wahlströms, Stockholm 1977). Trepper var Stalins mästerspion i Tyskland före och under Andra världskriget. Han byggde där upp ett spionnät (kallat ”Röda Kapellet”) med kontakter högt upp i det tyska överkommandot. Flera månader innan nazisternas invasion av Sovjet kände Trepper till dessa planer. Han avslöjade planerna för Stalin, och gav övertygande bevis för att de var verkliga (bland annat uppgifter från även den japanska spionkedjan), men trots det vägrade Stalin tro honom, eller vidta några som helst åtgärder för att bemöta en eventuell invasion.

kaptenerna I.P. Uborovitj och I.E. Jakir. Allt som allt arresterades 20 000 officerare, 25% av officerskåren, och tusentals av dem avrättades.¹⁰ De som lojalt hade utfört Stalins order i Spanien utsattes för en speciell hämnd. Det var ingen slump att denna grupp var den enda del av den sovjetiska armén som nyligen hade varit i aktion.

Under sin obarmhjärtiga kampanj för att undanröja alla potentiella rivaler om makten gjorde Stalin Röda armén i det närmaste oduglig. Omvärlden, som betraktade detta bisarra spektakel, drog helt riktigt slutsatsen att det sovjetiska försvaret var kraftigt försvagat. När Sovjetunionen i november 1939, efter att kriget hade inletts, invaderade Finland, bekräftades detta. Röda armén skötte sig så dåligt att Stalin tvingades avsätta ett stort antal av sina kvarvarande kompisar — eftersom de visade sig vara värdelösa officerare — och ersätta dem med nykomlingar från underofficerskåren. Men först vid Hitlers invasion av Sovjetunionen nästan två år senare stod omfattningen av okunnigheten och desorganiseringen inom befälsstaben helt klar.

Isaac Deutscher och andra har spekulerat i om Stalin genomförde utrensningarna pga att han väntade sig att Sovjetunionen så småningom skulle dras med i det annalkande världskriget, och att utrensningarna var ett sätt att garantera att ingen ny opposition skulle utnyttja oredan under kriget för att försöka gripa makten. Detta skulle kunna gälla utrensningarna i partiet, men det verkar helt orimligt att anta att Stalin, om han verkligen trodde att det skulle bli krig, skulle ha halshuggit militärapparaten. Den var ju trots allt förutsättningen för att han skulle kunna försvara sitt styre mot utländska angripare.

Det står hursomhelst helt utom tvivel att Stalin inte väntade sig den tyska invasionen 1941, och att han inte omgrupperade sina trupper för att möta den. Under den försiktiga ”av-staliniseringen” i slutet av 50-talet gav sovjetbyråkratin själv tillräckliga vittnesmål om detta, och det oavsett att Brezjnev idag gör allt för att putsa upp Stalins nedfläckade meritlista från kriget. I sitt välkända ”hemliga tal” vid SUKP:s (Sovjetunionens Kommunistiska Parti) tjugonde kongress 1956 slog Chrusjtjov fast:

Under och efter kriget förde Stalin fram tesen att den tragedi som drabbade vårt folk under krigets första månader var, som han sade, resultatet av tyskarnas ”överraskande” angrepp på Sovjetunionen. Men det, kamrater, överensstämmer inte alls med verkligheten.... Av dokument som nu blivit offentliga framgår, att Churchill redan den 3 april 1941, via den brittiske moskvaambassadören Cripps, personligen varnade Stalin för att tyska trupper inlett omgrupperingar som förberedelse för ett anfall på Sovjetunionen... Här ska sägas, att liknande information om en överhängande fara för att tyska trupper skulle invadera sovjetiskt territorium även kom från våra militära och diplomatiska källor, men pga denna förutfattade inställning till information av det slaget, behandlade ledningen informationen med skepsis och förbehåll.

Denna självpåtagna blindhet upphörde inte ens när nazisterna trängde in på sovjetiskt territorium. Som Chrusjtjov vittnar om:

När fascisttrupperna väl hade trängt in på sovjetiskt territorium och redan påbörjat krigshandlingar, utgick från Moskva order om att vi inte skulle besvara tyskarnas eldgivning. Varför? Jo, därför att Stalin tvärtemot alla uppenbara fakta ansåg att det ännu inte handlade om ett regelrätt krig, utan bara om provokationer från vissa odisciplinerade tyska förband och att om vi då besvarar tyskarnas eldgivning tjänar detta bara som förevändning för att starta krig.¹¹

På bara några få månader intog de nazistiska arméerna väldiga sovjetiska landområden, områden

¹⁰ Dessa siffror återfinns i Isaac Deutscher, *Stalin*, Partisanförlaget, Göteborg 1972, s 298.

¹¹ Detta avslöjande tal från 25 februari 1956 har än idag inte publicerats i sin helhet i Sovjetunionen [sedan denna artikel skrevs har det publicerats i sin helhet även på ryska – öa]. Det släpptes ut till världen av ett ännu okänt utländskt kommunistparti, men hade en så nedbrytande effekt på den stalinistiska monoliten att Kremlbyråkratin snabbt beslutade sig för att det inte var lämpligt att göra Stalin till ensam syndabock för de brott där de alla var medbrottslingar. Under de senaste femton åren har den bortgångne diktatorns arvtagare stadigt glidit tillbaka mot den stalinistiska ortodoxin. Ett utdrag ur talet finns på svenska i *Bör Stalin återupprättas?* (Pan/Nordstedts Stockholm 1970). [Talet finns på svenska i sin helhet, översatt från ryskan, på denna webbplats, se [Chrusjtjovs tal 1956](#). Citaten här kommer ur denna översättning, sid 26 och 28. - öa]

som innehöll Sovjets viktigaste industri- och jordbrukstillgångar, och tillfångatog enorma mängder trupper och materiel. I juli och början av augusti gick Wehrmacht över Dnjepr. Kiev föll i slutet av september. 1942 befann sig en tredjedel av den ryska befolkningen på av tyskarna ockuperat område, och nazisttrupperna stod utanför Moskva och Leningrad.

Dessa nederlag kan inte förklaras med att tyskarna var numerärt eller tekniskt överlägsna. Den sovjetiska generalmajoren Pjotr Grigorenko, som under kriget innehade höga befälsposter, presenterar i sin artikel ”Sovjets sammanbrott 1941” följande siffror:

SSSR: 170 divisioner; 14 000-15 000 stridsvagnar; 8 000-9 000 stridsflygplan. Tyskland och dess allierade: 190 divisioner; 3 712 stridsvagnar; 3 000-3 500 stridsflygplan... Vårt flygvapen hade redan mer än 2 700 till 2 800 stridsflygplan av senaste modell, det vill säga bara något färre än Nazitysklands totala antal flygplan. Läget för vårt artilleri var ännu bättre.¹²

Det inledande sammanbrottet under nazisternas anfall visade att Stalin inte hade utnyttjat de två åren efter undertecknandet av pakten med Hitler för att förbereda landet för krig, utan snarare för att förbereda landet att tro på att överenskommelser med Hitler inte kunde kränkas. Det är den enda slutsats som går att dra i ljuset av vad som hände under sommaren och hösten 1941.

Det ligger utanför den här artikelns ramar att mer uttömmande behandla krigets förlopp efter juni 1941. Jag vill bara uppehålla mig vid en aspekt på denna utveckling: den stalinistiska byråkratins inställning till sina nyfunna allierade i väst. Efter den tyska invasionen kom britererna snabbt överens med Sovjetregeringen, och USA förberedde leveranser av materiell hjälp till Ryssland. Efter Pearl Harbor gick USA med i kriget som allierad till Storbritannien och Sovjetunionen.

Stalin anslöt sig till Churchills och Roosevelts skildring av kriget som ett krig mellan demokrati och fascism. Det kompletterades med propaganda i stor skala kring de Fyra Friheterna, Atlant-deklarationen och andra välklingande saker.

”Kriget mot fascismen”

Man kan inte klandra Kreml för att de i kampen på liv och död mot de tyska arméerna accepterade hjälp från, eller försökte uppnå en militär överenskommelse med vilka regeringar som helst. Men Stalin gick betydligt längre än så. Precis som under sin tidigare pakt med Hitler skrev han under på sina imperialistiska allierades mål i kriget.

Med undantag för de koloniala länderna (främst Kina) var det för de inblandade kapitalistiska staterna fråga om ett imperialistiskt krig för att omfördela världens rikedomar. De rikare imperialisterna försökte behålla vad de redan hade — det gällde i synnerhet Storbritannien och Frankrike, som hade ett övermått av enorma koloniala besittningar. Tyskland, Italien och Japan, å andra sidan, försökte skaffa sig en större del av dessa rikedomar. För USA:s regering var det frågan om att slå ner Axelmakternas uppror, och på ett eller annat sätt ta över så många som möjligt av sina europeiska allierades kolonier.

Under efterkrigsperioden har Washington vid oräkneliga tillfällen visat att de inte har någon inneboende motvilja mot militärdiktaturer eller fascistregimer, och de understödjer idag mängder av sådana totalitära regimer som en del av sitt världsimperium.

Alla utvecklade kapitalistländerna hade samma mål i Andra världskriget, som ur alla synvinklar var imperialistiska och reaktionära. Det faktum att man på ena sidan hade diktaturer, medan det på den andra sidan fanns borgerliga demokratier, avgjorde inte krigets karaktär. Det visade bara att de fattiga imperialistmakterna inte längre kunde unna sig lyxen av demokratiska former med parlament, val och annan grannlåt.

¹² Denna artikel lär först ha skickats in till den sovjetiska tidskriften *Voprosii Istorii*. Den blev dock avvisad på grund av att den var alltför kritisk mot Stalin. Senare cirkulerade den i *samizdat* (oppositionens underjordiska tidning). En engelsk översättning av artikeln publicerades i tidskriften *Intercontinental Press* 10 november 1969.

Men krigets imperialistiska karaktär gällde inte alla deltagare. Undantagen var Kina och Sovjetunionen. Det halvkoloniala Kina kämpade mot den japanska imperialismen, mot kolonialism, och för nationellt oberoende. Kina hade inga planer på något annat land.

Sovjetunionen, en arbetarstat som styrdes av en byråkrati, hade inte heller några imperialistiska mål. Det kämpade mot en utländsk ockupationsmakt, för nationellt oberoende, och till försvar för de nationaliserade, icke-kapitalistiska egendomsförhållanden som hade upprättats av revolutionen 1917. Dessa egendomsförhållanden grundas inte på privat ägande av industrin, produktion för profit, och det därav följande behov att exportera kapital och kontrollera utländska marknader som kännetecknar ekonomierna i alla utvecklade kapitalistiska länder.

I utbyte mot sin allians med de ”demokratiska” imperialisterna beordrade Stalin världens kommunistpartier att avge löfte att ge ett okritiskt stöd till ”sina egna” imperialistiska regeringars sociala och militära program. I kolonierna innebar det, som i fallet Indien, att kravet på nationellt oberoende övergavs. I USA innebar det att man i fackföreningarna framtvingade ett löfte att inte strejka, att fackföreningsapparaten knöts till Roosevelts Demokratiska Parti, och att man övergav stödet till de svartas kamp. De slutgiltiga eftergifterna var att upplösa Komintern under kriget och att kommunistpartierna stödde återupprättandet av de kapitalistiska regimerna i Västeuropa *sedan kriget hade upphört*. Det gäller i synnerhet i Frankrike och Italien, där arbetarnas väpnade motståndsrörelser hade en betydande makt.

Det var ett sådant ”patriotiskt” stöd till de borgerliga regeringarna under det första världskriget som fick Lenin att kalla Andra internationalen för ett ”stinkande lik”, och det var därför han ställde sig uppgiften att bygga en ny revolutionär världsorganisation. I sina internationella överenskommelser med imperialister av allehanda slag från 1935 och framåt påtvingade Stalin världens kommunistpartier en politik som knappt går att skilja från socialdemokraternas politik under första världskriget.

Kremls förklaring var i praktiken att man måste offra alla andra kommunistpartier för att försvara Sovjetunionen. Men Kreml vann inte särskilt mycket ens med detta inskränkta och cyniska köpsläende med arbetarnas rättigheter i andra länder. Det var inte Stalins politiska kapitulation som fick Storbritannien och USA på Rysslands sida i kriget — de mellanimperialistiska motsättningarna hade redan lett till att Storbritannien (med USA:s stöd) inlett krig mot Tyskland.

De tyska ubåtarna begränsade betydligt den mängd militär utrustning USA kunde skeppa till Sovjetunionen. Huvudmålet med Stalins västvänliga diplomati var att det skulle öppnas en andra front i Europa och därmed avlasta den belägrade Röda armén. Men just frågan om en andra front visade att USA:s och Storbritanniens planer var medvetet anti-sovjetiska. I tre år lämnades Sovjetunionen ensam mot de tyska truppernas överväldigande styrka. John Bagguley skriver att mellan juni 1941 och juni 1944 ”stod Sovjetunionen mot, hindrade och slog slutligen tillbaka i medeltal omkring 180 tyska divisioner.”¹³ Bagguley beräknar att tolv allierade divisioner uppehöll lika många tyska divisioner i Italien och Nordafrika. Stephen Ambrose beräknar att tjugo tyska divisioner deltog i fälttåget i Italien, den viktigaste angloamerikanska militära operationen 1943. Ambrose drar slutsatsen:

”Ryssarna hejdade ensamma den nazistiska flodvågen, och började sedan rulla tillbaka den.”¹⁴

Invasionen i Normandie genomfördes inte förrän 6 juni 1944, ett och ett halvt år efter att den Röda Armén hade slagit tillbaka tyskarna vid Stalingrad. Ett av den brittiska och amerikanska politikens huvudmål var att upprätta högerregeringar i Italien och Frankrike (i Italien leddes ockupationsregeringen av en av den fascistiska regimens militära ledare, marskalk Pietro Badoglio), och förhindra att hela Tyskland föll för de sovjetiska trupperna.

Antalet stupade visar hur mycket Sovjets allierade i själva verket var värda i ”kampen mot

¹³ John Bagguley, *Containment and Revolution*, London, 1967.

¹⁴ Stephen Ambrose, *Rise to Globalism*, Baltimore, Penguin, 1971, s 53.

fascismen”, och vilket oerhört pris Sovjetunionen fick betala för att det inte var förberett på nazisternas invasion. Statistiken från USA:s försvarsdepartement (som är ökad för att underskatta antalet sovjetiska stupade) visar 6 117 000 dödade ryssar mot 403 195 briter och 545 108 amerikaner. Frankrike, som kapitulerade nästan utan strid, och vars borgerliga regering samarbetade med nazisterna under resten av kriget, noterade 245 000 döda, betydligt färre än under Första världskriget. Siffrorna för Tyskland är något över 3 miljoner.¹⁵ Sovjetunionen beräknar att antalet stupade ryssar var 20 miljoner.

Att Sovjetunionen till ett så fruktansvärt pris slutligen besegrade de nazistiska ockupanterna ansågs i slutet av kriget vara bevis på Stalins briljanta sätt att bemöta Andra världskrigets hot. Men denna seger vanns *trots* Stalin, och visade mer än allt annat de sovjetiska massornas hängivenhet till erövringarna från 1917 och att ett system av kollektivt ägande är livskraftigt även när det styrs av ett inkompetent, kortsynt byråkratiskt ledarskap.

Av alla konkurrerande teorier om krigets karaktär och hur det kunde undvikas, var det bara en strömning inom världspolitiken som hade ett riktigt synsätt, också många år innan kriget bröt ut. 1933, mer än sex år innan striderna utbröt, slog Internationella Kommunistiska Förbundet, dåtidens världstrotskistiska organisation, fast i ett dokument med namnet ”Kriget och Fjärde Internationalen”:

De orsaker som låg bakom det senaste imperialistiska kriget, och vilka är oskiljbara från den moderna kapitalismen, är nu oändligt starkare än i mitten av år 1914. Den enda faktor som håller tillbaka kapitalisternas vilja är fruktan för vad det kan leda till. Men effektiviteten hos denna broms är begränsad. De inre motsättningarna driver land efter land mot fascismen, som i sin tur inte kan behålla makten utan att förbereda internationella explosioner. Alla regeringar fruktar krig. Men regeringarna har inget val. Utan en proletär revolution är ett nytt världskrig oundvikligt.

På 30-talet Stalin offrade möjligheterna till proletära revolutioner i Spanien och Frankrike och litade istället till sina pakter med imperialistmakterna för att hålla Sovjetunionen utanför kriget. Sovjetunionens folk känner bara alltför väl till vilket pris de tvingades betala för denna opportunistiska politik.

(Översättning: Göran Källqvist. Smärre korrigeringar och rättstavning augusti -06, GK)

¹⁵ Citerat i *Collier's Encyclopedia*, 1970 års upplaga, vol.23, s 606 ff.